

Klasifikácia a príčiny bezdomovectva na Slovensku z hľadiska sociálnej práce

Classification and causes of homelessness in Slovakia from the point of view of social work

Imrich Bariak

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

St Elisabeth's University of Health Care and Social Work

Recenzent/Review: Mgr. Jozef Kákoš

Depaul Slovensko, n.o.

Submitted/Odoslané: 17. 07. 2018

Accepted/Prijaté: 05.08.2018

Abstrakt: Bezdomovectvo je forma radikálneho vylúčenia početnej skupiny ľudí na okraj spoločnosti a predstavuje kontinuálny sociálno-patologický fenomén, ktorého riešenie si vyžaduje komplexný prístup. V predložennom článku sa zaoberáme problematikou bezdomovectva z hľadiska jeho klasifikácie a vybraných typológií. Pretože článok korešponduje s projektom našej dizertačnej práce, koncipovaný je v systéme IMRAD – obsahuje kapitoly Uvedenie do problematiky (Introduction) a Metódy a metodológia výskumu (Materials and Methods). Cieľom článku je priblížiť čitateľovi základnú odbornú literatúru použitú k problematike bezdomovectva, vybrané typológie bezdomovectva a koncept kvalitatívneho výskumu, ktorý

sme sa rozhodli v dizertačnej práci realizovať.

Kľúčové slová: Bezdomovectvo. Bezdomovci. Typológie. Príčiny. Kvalitatívny výskum.

Abstract: The homelessness is a form of radical exclusion of a large group of people at the margins of society, and represents a continuous sociopathological phenomenon, the solution of which requires a comprehensive approach. In this article, we deal with problems of homelessness in terms of its classification and selected typologies. Because the article corresponds to the project of our dissertation, it is conceived in the IMRAD system - it contains the chapters Introduction and Materials and Methods. The aim of the

article is to bring to the reader basic professional literature used for problems of homelessness, selected typology of homelessness and the concept of qualitative research, which we decided to implement in the dissertation work.

Keywords: Homelessness. Homeless people. Typology. Causes. Qualitative research.

Úvod

Ľudia bez domova (bezdomovci) sa stali po spoločenskej zmene v roku 1989 na Slovensku znova súčasťou verejného priestoru. Sústreďujú sa hlavne v mestskom prostredí, kde nachádzajú lepšie podmienky na prežitie. Majoritná spoločnosť ich vidí, cíti, súciti s nimi alebo ich zavrhuje.

Kto vlastne sú títo ľudia? Ako je možné, že skončili na ulici? Prečo sa nesnažia opäť zaradiť do normálneho života?

Niekomu stačí jednoduchá odpoveď – bezdomovecťvo je ich voľba a životný štýl, za svoju situáciu si môžu sami. Odborníci sa snažia problematiku bezdomovecťva pochopiť a pomenovať komplexnejšie. Realizujú výskumy kvalitatívne, kvantitatívne i zmiešané, používajú metódy vo výskume osvedčené i metódy nové, predkladajú aktuálnu

terminológiu, stanovujú definície a typológie viažuce sa k skúmanému javu.

Samotné bezdomovecťvo býva definované rôznymi spôsobmi. Každý autor zdôrazňuje iné aspekty a zásadné charakteristiky tohto nežiaduceho sociálno-patologického fenoménu, na základe ktorých ho konceptualizuje (priraduje mu pojmový význam, ktorý je výsledkom poznania podstaty) a predkladá o ňom svoju vlastnú osobitú teóriu. (Hirschl, 1990. In: Haburajová – Ilavská a kol., 2015). Odlišnosť v chápaní a následnom definovaní bezdomovecťva vedie k rozdielnym výskumným zámerom a rozdielnej povahe výskumu, čo má dopad na to, ako je bezdomovecťvo odbornou i laickou verejnosťou spätne vysvetľované a poňaté. Preto je dôležité, aby prvým krokom pri výskume bolo ujasnenie epistemologických východísk, ktoré predstavujú základnú pozíciu pre ďalší metodologický prístup. (Christian, 2003. In: Haburajová – Ilavská a kol., 2015).

Obsah predloženého príspevku korešponduje s obsahom projektu našej dizertačnej práce, v ktorej sa zaoberáme problematikou bezdomovecťva na Slovensku z hľadiska sociálnej práce. Dizertačná práca je koncipovaná v systéme IMRAD. Projekt dizertačnej práce obsahuje dve kapitoly – Úvod do problematiky (Introduction) a Metódy a

metodológia výskumu (Materials and methods).

Názory jednotlivých autorov na problematiku bezdomovectva sme sa snažili zoradiť podľa ich praktického a vedeckého zamerania. Ako prvých spravidla uvádzame ľudí od fachu – sociálnych pracovníkov, nasledujú sociológovia a psychológovia.

Základná odborná literatúra k problematike bezdomovectva

Popri už klasických slovenských, českých a ďalších zahraničných autoroch venujúcich sa problematike bezdomovectva na prelome tisícročia (manželia Hradecký, 1996; Tvrdoň – Kasanová, 2004; Beňová, 2008) informácie o bezdomovcoch čerpáme z nových printových a elektronických textových, fonetických, virtuálnych a obrazových dokumentov (encyklopédie, slovníky, monografie, zborníky, odborné články, webové stránky, elektronické databázy, debaty na internete, zvukové nahrávky, filmy, fotografie a pod.).

Pri výskume využívame viacero slovníkov (sociálna práca, sociológia, psychológia) a encyklopédií, z ktorých spomenieme dve:

The Encyclopedia of Social Work (Mizrahi – Davis et al., 2008). Publikácia vydaná americkou Národou asociáciou

sociálnych pracovníkov (The National Association of Social Workers) a vydavateľstvom Oxfordskej univerzity (Oxford University Press). Obsahuje heslá viažuce sa k problematike sociálna práca a história sociálnej práce. Heslo Homelessness spracovala Irene Wong (Encyclopedia of Social Work. Volume 2 : D – I. 377 – 388 p.).

Encyklopedie sociální práce (Matoušek a kol., 2013.). Kolektív autorov pod vedením klinického psychológa Oldřicha Matouška spracoval 208 hesiel z oboru sociálna práca a príbuzných oborov – filozofia, teológia, psychológia, pedagogika, právo. Heslá sú usporiadané do 10. tematických okruhov + kapitola Významné osobnosti sociální práce. Heslo Bezdomovectví spracoval Pavel Pěnkava (vedúci sociálny kurátor na oddelení sociálnej prevencie, ÚMČ Praha 1). Bezdomovectví je zaradené do tematickej skupiny Ohrozené skupiny/Náročné situace spolu s heslami Nezaměstnanost, Chudoba, Prostituce, Imigranti, Riziková mládež, Lidé ohrožení závislostí na sektách.

Z monografií môžeme spomenúť Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb (Marek – Strnad – Hotovcová, 2012), v ktorej autori objasňujú problematiku potenciálnych bariér reintegrácie bezdomovcov, predstavuje bezdomovcov ako špecifickú

subkultúru, analyzujú bezdomovecťvo z psychologického hľadiska a prinášajú informácie o sociálnej práci s bezdomovcami v ambulantných službách.

Monografia Spoločensko-ekonomicky znevýhodnění jedinci : Bezdomovci a žebráci (Pavelková, 2014) sa zaoberá prezentáciou extrémnej formy chudoby ako prejavu sociálneho vylúčenia. Podáva základné informácie o sociálnej kategórii ľudí zjavne chudobných, žijúcich na okraji majoritnej spoločnosti a vyznačujúcich sa svojim špecifickým spôsobom života.

Ďalšia monografia Bezdomovecťvo ako sprievodný negatívny jav našej doby : Teoretická analýza v aplikácii na využitie teórie pre študentov pomáhajúcich profesií (Haburajová – Ilavská a kol., 2015) vznikla v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA. Kolektív autoriek pôsobiacich na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre sa v nej zaoberá formami, príčinami a konceptualizáciou bezdomovecťva na Slovensku a vo vybraných krajinách – napríklad v Českej republike, Maďarsku a Poľsku.

Vedomosti o bezdomovecťve a bezdomovcoch sme čerpali i z mnohých odborných článkov a príspevkov, z ktorých spomenieme Bezdomovecťví si nikdo dobrovoľne nevolí (Hradecký, 2013, lidovky.cz), Postmoderní bezdomovci

(Keller,2013, novinky.cz), Ľudia bez domova v krízovej intervencii. (Oláh, 2015, szspektrum.eu) a Psychosociálna intervencia pre ľudí bez domova v resocializačnej komunite Antona Srholca v Bratislave (Oláh, 2016, szspektrum.eu).

Bezdomovecťvo ako sociálno-patologický jav

Bezdomovecťvo je zväčša klasifikované ako sociálno-patologický jav (napr. Matoušek, 2008; Ondrejkoivič, 2009; Oláh, 2016), ale podľa niektorých autorov (Mátel, 2011; Schavel, 2012) chudobu a niektoré formy bezdomovecťva možno považovať skôr za sociálno-ekonomický problém ako za sociálnu patológiu.

Hradecký (2013) upozorňuje, že bezdomovecťvo je najhorší prejav sociálneho vylúčenia. Týka sa nielen straty strechy nad hlavou, ale aj straty zdravia, vzdelania, zamestnania, rodinných vzťahov, psychických schopností a závislostí (hlavne alkoholu).

Draganová (2006) bezdomovecťvo chápe ako extrémnu formu vylúčenia jedinca zo spoločnosti, ktorá môže mať charakter sociálny, zdravotný, kultúrny, pracovný i materiálny, čo sa prejavuje stratou obydlia, sociálnych vzťahov, zamestnania, aktivity pre spoločnosť, stratou prístupu k zdravotnej starostlivosti, nezúčastňovaním sa na živote spoločnosti.

Vágnerová, Csémy a Marek (2012) uvádzajú, že bezdomovectvo predstavuje syndróm komplexného zlyhania jedinca, ktorého dôsledky sa môžu prejavovať už krátko po strate domova rôznymi formami desocializácie a ktoré neskôr ovplyvňujú psychiku takto postihnutého jedinca.

Pěnkava (2013) klasifikuje bezdomovectvo ako extrémny prejav sociálnej nerovnosti. Vzniká v kombinácii nepriaznivej sociálnej situácie a nedostatočných sociálnych kompetencií jednotlivca. Charakterizované je svojou multifaktoriálnou povahou. Ide o priesečník rizikového správania sa konkrétnej osoby a spoločenských javov (napríklad kriminality, žobrania, prostitúcie, domáceho násillia, závislostí, chudoby). Pre spoločnosť predstavuje prejav absolútneho životného neúspechu a straty vzťahového, materiálneho i finančného zázemia.

Spoločnosť sa pokúša s problémom bezdomovectva vysporiadať rôznymi spôsobmi – od charitatívneho opatrovníckeho prístupu, ktorý zbavuje človeka osobnej zodpovednosti za svoj život, až po materialistický dehumanizujúci prístup, odopierajúci človeku participáciu štátu (verejnosti) na riešení jeho sociálnych problémov. (Oláh, 2015).

Sociológovia tvrdia, že bezdomovectvo je časť sociálneho procesu, dôsledkom kontinuálnych sociálnych a ekonomických síl vedúcich k sociálnym štruktúram (trh práce, trh s bytmi, sociálne zabezpečenie ako štátne opatrenie, vzdelávanie, výchova, rodinné štruktúry), vzťahujúce sa k štandardom a podmienkam spoločnosti ako takej. V minulosti sa prenášalo v sociálne slabých rodinách postavenie v spoločnosti na ďalšie generácie. V súčasnosti sa ľudia spravidla nerodia ako bezdomovci, ale niektorí z nich sa stávajú bezdomovcami počas svojho života. (Pavelková, 2014).

Ondrejkoč a kol. (2009) bezdomovectvo chápe ako problém s bývaním a korení hlboko v chudobe. V mnohých ohľadoch nie je veľký rozdiel medzi bezdomovcami a veľmi chudobnými ľuďmi. S poklesom životnej úrovne klesajú jednotlivci a rodiny nachádzajúce sa na dne sociálnej stratifikácie do stavu bezdomovectva. Miera bezdomovectva súvisí s množstvom dostupných nenákladových možností bývania: čím je bývanie drahšie, tým je menej dostupné a tým vyšší je počet bezdomovcov.

Podľa sociológa a starokatolíckeho teológa Jandourka (2012) je bezdomovectvo životná situácia ľudí, ktorým chýba pevný, pravidelný a primeraný príbytok k prenocovaniu.

Právna definícia bezdomovectva je v jednotlivých štátoch alebo ich častiach (regiónoch, spolkových krajinách a pod.) rozdielna. Rozdielnou môže byť aj v chápaní jednotlivých inštitúcií.

Z psychologického hľadiska je bezdomovectvo následkom rozpadu rodiny (ktorý je následkom nezamestnanosti, alkoholizmu, duševnej poruchy, somatickej choroby), alebo nezvládnutím prechodu z inštitučného prostredia (detské domovy, výchovné ústavy, väznice) do prostredia neústavného. Matoušek a kol. (2010) vznik bezdomovectva podmieňuje piatimi dimenziami:

1. kultúrne vylúčenie – znamená absenciu účasti na produkovani a uplatňovaní kultúrnych hodnôt, ktoré sú v spoločnosti zaužívané a akceptované;
2. materiálne vylúčenie – ide o nedostatočné zabezpečenie základných fyziologických potrieb v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov;
3. pracovné vylúčenie – strata zamestnania a z nej plynúca dlhodobá nezamestnanosť, absencia príjmu, neschopnosť presadiť sa na trhu práce;
4. sociálne vylúčenie – prerušenie sociálnych väzieb a medziľudských

vzťahov, prijatie novej identity človeka žijúceho na ulici;

5. zdravotná starostlivosť – komplikovanejší prístup k zdravotnej starostlivosti, nedostatočná hygiena, šírenie infekčných chorôb.

V Psychologickom slovníku (Hartl–Hartlová, 2000) nachádzame dva pohľady na bezdomovectvo. V prvom prípade ide o situáciu osoby bez štátnej príslušnosti, ktorá nepožíva ochranu ani výhody žiadneho štátu (apatridita → bezdomovectvo; apolita – bezdomovec, osoba bez štátnej príslušnosti). V druhom prípade ide o situáciu osoby, ktorá nemá bydlisko prespáva v parkoch, pod mostami, v kanalizáciach, vagónoch, lepenkových krabiciach a pod. Často ide o ľudí duševne nemocných, toxikomanov, ľudí v životnej krízovej situácii, napríklad mladistvých na úteku z domova.

Definovať bezdomovectvo s legislatívno-právneho hľadiska je takmer nemožné → slovenská sociálna legislatíva v súčasnosti pojem bezdomovectvo (bezdomovci) priamo neakceptuje.

Situáciu na Slovensku približuje Oláh (2015): „V posledných desaťročiach vnímame mnoho pokusov o riešenie tohto pomerne nového sociálneho fenoménu, súbežne s ktorým sa vyvíja aj tzv. sociálna

legislatíva (od zákona č. 195/1998 o sociálnej pomoci až po zákon č. 448/2008 o sociálnych službách, prípadne zákon č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a zákon č. 417/2013 o pomoci v hmotnej núdzi...).“

Pěnkava (2002) poznamenáva, že český právny poriadok používa pojem bezdomovec v dvoch obsahových významoch. V zmysle anglického slova stateless pre osoby bez štátnej príslušnosti a v zmysle slova homeless (homeless people) pre osoby bez možnosti trvalého ubytovania a bez zázemia (zákon č. 108/2006 Sb. o sociálnych službách, § 61, 63). Termín osoba bez prístrešia používala česká legislatíva už v roku 1988 → občania, ktorí potrebujú osobitú pomoc a občania neprispôsobiví (zákon č. 100/1988 Sb. o sociálnom zabezpečení, § 73.

Súčasný stav dokumentuje **Koncepcie prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020**, podľa ktorej: „Bezdomovectví dosud v České republice systematicky ani legislativně definováno není. Významná část tvůrců politik v této oblasti v České republice stále ještě vyjadřuje určité pochybnosti o tom, zda je vhodné a nutné se řešením zabývat, případně se odvolává na mezery v poznání a prosazuje spíše zmírňování následků než

odstraňování příčin bezdomovectví a jeho prevenci.“ (www.mpsv.cz).

Bezdomovci – ľudia bez domova a bez prístrešia

Pojem bezdomovec z hľadiska sociálnej práce je prekladom anglického slova homeless a požíva sa na označenie človeka, ktorý nemá domov. V typológii ETHOS nachádzame aj pojem rooflessness → ľudia bez prístrešia. V nemčine sa používa pojem der Obdachlose → človek bez prístrešia.

Podľa Oláha (2015) pojem bezdomovec u nás nie je ustálený. Majoritná spoločnosť medzi bezdomovcov zaraďuje žobrákov, tulákov, predavačov pouličných časopisov (streetpapers Nota Bene), ľudí žijúcich v nelegálnych obydliach a pod.

Anton Srholec (1998), saleziánsky kňaz, charitatívny pracovník, zakladateľ a dlhoročný správca ubytovne pre bezdomovcov RESOTY – resocializačné komunity v Podunajských Biskupiciach, bezdomovcov charakterizuje ako „zmes rojkov, milovníkov slobody, nešťastníkov s ľahkým mentálnym postihnutím, stroskotancov života, milovníkov extrémov, hľadačov pravdy, hazardérov, bojkov, čudáckych starcov, slabochov, ktorí už toľkokrát sľubovali, že zmenia svoj život a stále nič, smoliarov, ktorí sa už

ani nepokúšajú zaradiť do normálneho života“.

Pěnkava (2010) upozorňuje, že u bezdomovcov je očividná absencia sociálnych zručností nevyhnutných k efektívnemu riešeniu záťažových životných situácií, ktoré sú dané vysokými nárokmi a podmienkami spoločnosti. Matoušek (2008) zasa konštatuje, že bezdomovci žijú bez stáleho bývania a zamestnania a sú odstavení od zdrojov, ktoré sú dostupné iným občanom.

Adaptácia na nové prostredie – kultúra ulice

Začlenenie sa do komunity bezdomovcov býva pre prežitie na ulici kľúčové. Podľa Vágnerová, Csémyho & Mareka (2013, s.71): „Iniciácia, alebo zasvätenie do spôsobu života na ulici je podmienkou prijatia nového prišelca do komunity a je počiatkom procesu jeho prispôbovania sa tu platným pravidlám a štýlu života. Alkohol a drogy nemusia byť len prostriedkom úniku od stresujúcej reality ale aj potvrdením novej identity“.

Matoušek (2008) uvádza, že bezdomovci sa sústreďujú hlavne vo veľkých mestách, kde majú lepšie podmienky na prežitie (ubytovne, charitatívne organizácie, vlakové a autobusové stanice, parky a pod.). Pretože väčšinová spoločnosť sa k nim

správa odmietavo a nepriateľsky, majú často i oni nevšimavý a nepriateľský postoj k väčšinovej spoločnosti. V vytvárajú si vlastnú pouličnú kultúru.

V Bratislave je pozitívnou súčasťou takejto kultúry predaj časopisu Nota Bene. Negatívnou súčasťou je vytváranie zhlukov pripitých a hlučných ľudí zanedbaného vzhľadu, sústreďujúcich sa v blízkosti nákupných centier alebo vlakových staníc, medzi ktorými nachádzame aj ľudí bez domova (ďalšími sú napríklad miestny opilci, ktorí vyhľadávajú sebe vhodnú spoločnosť).

Rakúsky sociológ Girtler (2001) uvádza, že (viedenský) bezdomovec sa snaží zaradiť do skupiny ľudí, v ktorej ho budú akceptovať. V takej skupine sa stretáva so seberovnými, ktorí nesú stigmou vyvrheľov spoločnosti a ktorí v anonymite veľkomesta hľadajú ochranu pred sociálnou kontrolou. „Aby sa žobrák a bezdomovec vyrovnal so stigmou lenivého a preto nepohodlného človeka, interpretuje tento negatívny znak pozitívne. Voči okoliu sa prezentuje napríklad ako niekto, kto s určitou hrdosťou prácu odmieta. Robí si z práce posmech, ironizuje ju.“ (Girtler, 2001, s. 51).

Hradecký (2013) upozorňuje, že bezdomovci na ulici nemajú žiadne zázemie ani súkromie, žiadnych priateľov, nič trvalé a zaujímavé, na čo by sa mali

tešiť, žiadnu presnosť, žiadne dlhodobé záujmy, žiadnu dovolenku, prácu či perspektívu.

Podľa Kellera (2013) pre ľudí žijúcich na okraji spoločnosti sú príznačné dva typy rozpoloženia, ktoré sa napriek svojej odlišnosti u nich striedajú alebo prelínajú. Jedným z nich je apatia, odklon od reality, ktorú nenávidia, brutálna deštrukcia ostatkov vlastnej identity a smerovanie k neexistencii. Pri druhom type rozpoloženia bezdomovci snívajú o inom svete a inom živote, ako je ten súčasný. Je to svet, v ktorom nie je nič nemožné, každá potreba v ňom nachádza svoje okamžité uspokojenie.

Typológie a formy bezdomovectva

Typológie a formy bezdomovectva poukazujú na jeho rôznorodosť a určujú tiež rozdielnosť prístupu sociálnej práce pri kontakte s určitým typom bezdomovcov.

Na tomto mieste spomenieme typológiu ETHOS, ktorá bezdomovcov klasifikuje podľa spôsobu bývania. Ďalšia typológia triedi bezdomovcov podľa ich vzťahu k verejnému priestoru – zjavní, skrytí, potenciálni bezdomovci. V odbornej literatúre sa stretávame s typológiami bezdomovectva z časového hľadiska (krátkodobé, dlhodobé, chronologické, epizodické, prechodné), z hľadiska úspešnosti sociálneho začlenenia (z

hľadiska resocializácie), z hľadiska príčin (subjektívne a objektívne príčiny) a mnohé ďalšie.

Európska typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania – ETHOS

Hlavným dokumentom určujúcim obsahové zameranie nášho výskumu je **Európska typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania** (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion – ETHOS), ktorú v rokoch 2002 - 2009 vypracovala, uviedla do praxe a rozvinula **Európska federácia národných organizácií pracujúcich s bezdomovcami** (ang. European Federation of National Organisations Working with the Homeless; fr. Fédération Européenne des Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri – FEANTSA).

Prvá verzia typológie ETHOS obsahovala štyri operačné kategórie:

1. **Bez prístrešia (rooflessness).** Táto kategória zahŕňa ľudí, ktorí žijú priamo na ulici a za účelom prenocovania môžu využiť krízové ubytovanie v nocľahárni.
2. **Bez bývania (houselessness).** Táto kategória zahŕňa ľudí, ktorí využívajú služby útulkov, domov na pol ceste, ubytovní, krízových stredísk.

3. **Neisté bývanie (living in insecure housing).** Ide o ľudí, ktorí užívajú bývanie bez právneho dôvodu (bývanie bez nájomnej zmluvy, bývanie v nezákonne obsadených budovách), o ľudí ohrozených vystaňovaním a ľudí žijúcich pod hrozbou domáceho násilia.
4. **Nevyhovujúce bývanie (living in inadequate housing).** Ide o ľudí, ktorí žijú v mobilných, neštandardných a provizórnych obydliach (maringotky, karavany, chatky, chatrče, budy, dočasné stavby).

V súčasnosti existujú dve verzie typológie ETHOS. Komplexnejšia verzia je určená pre odborníkov a akademických pracovníkov (obsahuje 13 operačných kategórií). Jednoduchšia ETHOS Light verzia je určená pre každého záujemcu o problematiku bezdomovectva a bezdomovcov. (www.feantsa.org).

Národné výskumné projekty a koncepcie obsahujúce typológiu ETHOS

Typológia ETHOS sa stala konceptuálnym východiskom národných definícií bezdomovectva, určených pre potreby verejných politík a výskumu vo väčšine európskych krajín. Ako príklad

môžeme uviesť Slovenskú republiku a Českú republiku.

Problematikou bezdomovectva na Slovensku sa zaoberá Inštitút pre výskum práce a rodiny v Bratislave, na pôde ktorého vznikla publikácia Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovectva (Ondrušová a kol., 2015). Kolektív autorov v nej prezentuje poznatky získané v rámci 1. etapy výskumného projektu zameraného na prevenciu a riešenie bezdomovectva v Slovenskej republike. Výskumná správa sa člení do štyroch kapitol. V prvej sú predstavené východiská európskej typológie bezdomovectva ETHOS ako konceptuálneho rámca diskusií o bezdomovectve. Druhá približuje bezdomovectvo v Slovenskej republike. Tretia je venovaná analýze verejných politík v kontexte prevencie straty bývania z vlastného, prenajatého alebo nelegálneho obydlija. Štvrtá prináša výsledky empirického prieskumu medzi organizáciami poskytujúcimi služby ľuďom bez domova, ktorý realizoval kolektív autorov publikácie. Výskumná úloha vychádza z Uznesenia Európskeho parlamentu zo 16. januára 2014 o stratégii EÚ v oblasti bezdomovectva a z revidovanej Európskej sociálnej charty

Rady Európy, konkrétne z článku 31. (www.ceit.sk).

Prvky typológie ETHOS nachádzame aj v Konceptii pomoci ľuďom bez domova : URBEM PAUPERTAS – MESTO CHUDOBE (Gbelecová a kol., 2017), ktorú vypracoval Magistrát hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy v spolupráci s mestskými časťami a mimovládnyimi organizáciami. Cieľom koncepcie je komplexné zachytenie problematiky ľudí v sociálnej núdzi na území Bratislavy a určenie konkrétnych krokov k zlepšeniu ich situácie. Koncepcia je projektovaná do roku 2025. Jej ambíciou je zníženie počtu bezdomovcov na území Bratislavy o 15 %. Hlavné mesto chce tento cieľ zabezpečiť účinnou spoluprácou a koordináciou všetkých zúčastnených strán – mesta, mimovládnych organizácií, mestských častí a samosprávneho kraja. (www.bratislava.sk).

Pre ciele našej dizertačnej práce sme využili aj projekt Koncepcie prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020, ktorú pripravilo a schválilo Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Spomenutá Koncepcie presadzuje širší procesualný pohľad na problematiku bezdomovectva a nutnosť komplexného a koordinovaného riešenia tohto problému v Českej republike.

Publikácia, okrem iného, prináša aj národnú verziu typológie bezdomovectva ETHOS – Funkční definice ETHOS v ČR 1 / 2. (www.mpsv.cz).

Klasifikácia bezdomovectva z hľadiska vzťahu bezdomovcov k verejnému priestoru

Bezdomovectvo z hľadiska formy a času prežitého mimo domov prinášajú viaceré (národné) typológie. Napríklad francúzsky sociológ Serge Paugama (1994) klasifikoval tri kategórie nežiadúcich jedincov prežívajúcich na parížskych železničných staniach:

1. **Oslabení.** Patria sem jedinci menej odolný, ktorý na stanice prichádzajú prvýkrát. Po životnom neúspechu začínajú kariéru blúdiaceho človeka. Ide o nových chudobných na ceste k životu bez domova. Majoritná spoločnosť ich určila k sociálnemu vylúčeniu. Spočiatku splývajú s davom, postupne dávajú zanedbaným výzorom najavo svoje trápenie plynúce z nového spoločenského postavenia.
2. **Zvyknutí.** Patria sem jedinci, ktorí trávajú na staniach dlhšiu dobu. Ich život je už spojený so sociálnym vylúčením. Tieto indivíduá (bezdomovci a iní)

navštevujú železničné stanice, aby tam stretli svojich druhou a prišli k peniazom (žobraním alebo drobnými krádežami).

3. **Marginálni.** Túto skupinu tvorí nesúrodá vrstva novomestských postavičiek, pankáčov, skinhedov, tulákov (hobos) a bezdomovcov (homeless). Predstavujú beznádejných a zúfalo opustených jedincov bez prístrešia, ktorí opustili domov z najrozličnejších príčin.

Zjavné, skryté a potenciálne bezdomovectvo klasifikovali vo svojich prácach manželia Vlastimila a Ilja Hradecký (1996):

1. **Zjavné (viditeľné) bezdomovectvo.** Patria sem osoby žijúce na ulici, na železničných alebo autobusových stanicách, v parkoch, osoby vyhľadávajúce v zimných mesiacoch ubytovanie v nocľahárňach, útulkoch, azylových domoch. Títo ľudia reprezentujú viditeľnú časť bezdomovectva, spoločensky diskvalifikovaných jedincov, strácajúcich väzby s rodinami a obecnou administratívou.
2. **Skryté bezdomovectvo.** Patria sem osoby bez prístrešia, ktoré sa

z nejakého im známeho dôvodu neobracajú na verejné alebo charitatívne zariadenia poskytujúce nocľah v útulkoch, azylových domoch a pod. Využívajú iné formy pomoci – napríklad ubytovanie u známych alebo príbuzných. Skryté bezdomovectvo je početnejšie ako bezdomovectvo zjavné.

3. **Potenciálne bezdomovectvo.** Patria sem osoby, ktorých potreby sú úradom neznáme alebo známe iba čiastočne. Žijú v rôznych životne ťažkých podmienkach, v rodinných problémoch osobného charakteru, obtiažne si dokážu udržať byt a sú vystavení riziku, že vlastné bývanie napokon stratia.

Oláh (2015) rozlišuje bezdomovcov viditeľných (verejných), neviditeľných (skrytých), potenciálnych. Tieto tri tradičné formy bezdomovectva obohacuje o **vytesnencov** – ide o ľudí, ktorí vlastnia byt alebo dom, ale z rozličných (najmä vzťahových) dôvodov sa vo svojom obydli nezdržujú.

„Mimoriadne rizikovými, potencionálnymi bezdomovcami sú osamelo žijúci alkoholici a narkomani, starobní a invalidní dôchodcovia s nízkym dôchodkom, dlhodobo nezamestnaní,

osamelo žijúci psychicky chorí ľudia, osoby v exekúcii a ďalší jedinci, ktorí si nevedia z vlastných prostriedkov zabezpečiť základné životné potreby. Spoločným menovateľom všetkých skupín je chudoba.“ (Oláh, 2015, str. 3).

Bezdomovectvo z hľadiska času stráveného mimo domov

Časové hľadisko predstavuje jeden z dôležitých faktorov možnej resocializácie bezdomovcov do majoritnej spoločnosti. Platí pravidlo, že čím dlhšie bezdomovec prežíva na ulici, tým náročnejší je proces jeho resocializácie. Viacerí autori (napríklad Draganová a kol., 2006; Bočáková 2014) klasifikujú bezdomovectvo z časového hľadiska na krátkodobé a dlhodobé.

- Krátkodobé bezdomovectvo. Ide o stratu domova v rozmedzí od niekoľkých dní až po dobu niekoľkých týždňov alebo mesiacov. V tomto prípade hovoríme o náhlej zmene v živote jedinca, pričom práve snaha o opätovné sociálne začlenenie predstavuje motivačný stimul k tomu, aby táto osoba nepodľahla panike či stresu. V tomto procese zohráva významnú úlohu nevyhnutná podpora rodiny, známych, priateľov a sociálnych

pracovníkov v prvotnej fáze vzniku bezdomovectva.

- Dlhodobé bezdomovectvo. Ide o stratu domova v rozmedzí niekoľkých mesiacov až rokov, pričom nebývajú ojedinelé ani prípady celoživotného bezdomovectva. Pre osoby v dlhodobom horizonte je typická strata vízií, cieľov a očakávaní od života, ako aj prežívanie výlučne zo dňa na deň. Pomoc zo strany sociálnych pracovníkov býva v ich prípade často neefektívna, pretože tieto osoby už nemajú v dôsledku apatie a frustrácie záujem o opätovné začlenenie do spoločnosti, prípadne už nevenujú pozornosť možným návrhom na zlepšenie svojej životnej situácie.

Koukolík (2001) rozlišuje bezdomovectvo z časového hľadiska na: chronické (ide o jedincov, ktorí nikdy nenadobudli vlastné bývanie), epizodické (ide o jedincov, ktorí cestujú medzi domovom a ulicou) a prechodné (ide o jedincov, u ktorých je bezdomovectvo prechodná krízová situácia).

Podobne Oláh (2015) prechodných bezdomovcov považuje za špecifickú skupinu ľudí, ktorí si v dôsledku rozvodu, ovdovenia, straty zamestnania či finančnej

negramotnosti nevedia zabezpečiť stabilné bývanie.

Typológia bezdomovectva podľa úspešnosti sociálneho začlenenia (podľa resocializácie)

Pražský sociálny kurátor Pavel Pěnkava (2002, s. 50 – 63) vytvoril typológiu bezdomovcov, ktorí vyhľadávajú pomoc sociálnych služieb. Klientov rozčlenil do troch skupín:

1. skupina. Klienti, ktorí vďaka svojej snahe a skorej intervencii sociálnych pracovníkov si udržia alebo znova získajú bývanie, zamestnanie a ďalšie hmotné zabezpečenie. Sociálne schopnosti a zručnosti týchto osôb sú na dobrej úrovni → z celkového počtu klientov tvoria 15 – 20 %.
2. skupina. Klienti, ktorí sa sporadicky snažia aktivovať k riešeniu svojej situácie. V prípade, že snaha nie je úspešná, spravidla rezignujú → z celkového počtu klientov tvoria približne 55 %. Pre klientov patriacich do tejto skupiny je úspechom získanie zamestnania s prechodným ubytovaním. Za veľkého úsilia pomáhajúcej organizácie môžu byť niektoré osoby z tejto skupiny preradené do 1. skupiny.

3. skupina. Klienti, ktorí rezignovali na riešenie svojej situácie a ich aktivita sa zúžila na uspokojenie svojich fyziologických potrieb → z celkového počtu klientov tvoria približne 30 – 35 %. Príkladom úspešnej pomoci týmto klientom je vybavenie ich nových osobných dokladov.

Príčiny bezdomovectva (causes of homelessness)

V prípade príčin bezdomovectva ide vždy o kombináciu viacerých faktorov. Strata domova zvyčajne predchádza kríza. Môže ísť o náhlu stratu zamestnania, nadmerné užívanie alkoholu, rozpad rodiny. Krízová situácia môže spôsobiť, že jedinec zanedbá svoju ekonomickú situáciu a prestane sa o seba starať.

„Žiadny človek nie je na ulici dobrovoľne – nezvolil si bezdomovectvo za spôsob svojho života. Nevie o nikom, kto by povedal: už ma nebaví spať v suchu v čistej posteli, už si nechcem brať jedlo z chladničky a jesť pri stole, radšej budem vyberať z popolníc a spať na lavičke v parku. Každé rozhodnutie opustiť bývanie je niečím podmienené – napríklad spormi v rodine, zneužívaním, týraním, rozpadom vzťahov.“ (Hradecký, 2013, str. 1).

Bezdomovecťvo je jav, na ktorého vzniku sa podieľajú subjektívne podmienky (chudoba, materiálne zázemie, psychická vyspelosť, vrodené mentálne dispozície a pod.) a objektívne faktory (sociálna politika štátu, hospodárska situácia v krajine, celospoločenská klíma a pod.). (Pavelková, 2014).

Európska komisia (komisariát Zamestnanosti, sociálnych záležitostí a začlenenia) uvádza sedem typických príčin bezdomovecťva v Európskej únii (www.ec.europa.eu):

1. Nezamestnanosť a chudoba.
2. Migrácia.
3. Starnutie (dosiahnutie seniorského veku).
4. Zdravotné problémy.
5. Rozpad rodiny (rozpad príbuzenských vzťahov).
6. Nedostatok dostupného bývania.
7. Nedostatočná podpora ľudí opúšťajúcich zariadenia – detské domovy, nemocnice, väzenia alebo iné verejné inštitúcie.

Britská organizácia SHELTER : The housing and homelessness charity klasifikuje príčiny bezdomovecťva na osobné a štrukturálne. (www.england.shelter.org.uk).

Osobné príčiny bezdomovecťva reprezentujú: individuálne faktory

(nedostatok kvalifikácie, nedostatok sociálnej podpory, zadlženosť, zlé fyzické a duševné zdravie, látkové i nelátkové závislosti, skúsenosť s bezdomovecťvom rodín); nedostatočné rodinné zázemie (rozpad rodiny, sexuálne zneužívanie v detstve a mladosti, skúsenosť s bezdomovecťvom rodín); strata inštitucionálneho zázemia (odchod zo zariadenia alebo organizácie – napríklad z armády alebo väzenia).

Štrukturálne príčiny bezdomovecťva sú sociálnej a ekonomickej povahy a často sú mimo kontroly postihnutého jedinca alebo rodiny. Organizácia SHELTER medzi štrukturálne príčiny zaraďuje: nezamestnanosť, chudobu, nedostatok dostupného bývania, štruktúru a správu dávok v oblasti bývania, zrušenie zariadení (napríklad zrušenie dlhodobých psychiatrických nemocníc). Tieto problémy si vyžadujú dlhodobé politické riešenia, ako sú napríklad zmeny v systéme bývania alebo budovanie cenovo dostupnejších domovov.

Ubytovňa pre bezdomovcov RESOTY – Resocializačná komunita Antona Srholca, pôsobiaca v Podunajských Biskupiciach, uvádza ako hlavné príčiny bezdomovecťva : odchod zo zariadenia (bývalí chovanci detských domovov), osobné zlyhanie (neúspešní smoliari), závislosti (alkohol, drogy, patologické

hráčstvo), násilie v rodine, psychické a zdravotné problémy, migranti (neúspešní cudzinci), ľudia s minimálnym príjmom a malým dôchodkom, ktorých odmietajú sociálne ústavy. (www.resoty.sk).

Cieľ výskumu a výskumné otázky

Témou našej dizertačnej práce je bezdomovectvo a sociálna práca. Výskumný problém, ktorý riešime je klasifikácia a príčiny bezdomovectva na Slovensku z hľadiska sociálnej práce. Výskum má priniesť odpovede na otázky:

Čo je bezdomovectvo?

Kto je bezdomovec?

Prečo sa ľudia stávajú bezdomovcami?

Metódy a metodológia výskumu

V našej práci sme sa rozhodli využiť v skúmaní kvalitatívny typ výskumu.

Pri koncipovaní metodológie výskumu sme využili publikácie Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu (Gavora, 2006), Úvod do pedagogického výskumu (Gavora, 2008), Kvalitatívni výzkum : Základní teorie, metody a aplikace (Hendl, 2008), Kapitoly metodologie sociálních výzkumů (Reichel, 2009) a Metody výzkumu a evaluace (Hendl, Remr, 2017).

Problematiku kvalitatívneho výskumu nám pomohli objasniť aj odborné príspevky Využitie kvalitatívneho výskumu v záverečných prácach v odbore sociálna práca (Sedláček, Oláh L., 2018) a Vybrané metodologické aspekty výskumu v sociálnej práci verzus prax (Sedláček, Oláh L., Oláh M, 2018) publikované v časopise Sociálno-zdravotnícke spektrum.

Pre kvalitatívny výskum sme sa rozhodli na základe našich osobných skúseností nadobudnutých priamo v teréne. Za vhodné techniky zberu dát považujeme zúčastnené pozorovanie, pološtruktúrovaný rozhovor, analýzu produktov, ktoré bezdomovci vlastnia alebo vytvorili a štúdium dokumentov.

Gavora (2006) medzi textové dokumenty zaraďuje písomnosti rôznych druhov, rozsahu a pôvodu: osobné texty skúmaných osôb (listy, denník, kroniky, zápisky, poznámky, e-mailové správy, chatovanie na internete); školské dokumenty (vysvedčenia, diplomy, písomné práce); úradné listiny (zápisnice, vyhlášky, zákony); verejné dokumenty (oznamy, inštrukcie, bulletiny); masmediálne textové produkty (noviny, časopisy, knihy).

Reichel (2009) e-mailové správy, chatovanie na internete a softwarové produkty zaraďuje do

kategórie virtuálne dokumenty. Podľa spomenutého autora dokumenty môžu mať aj fonetickú podobu (audionahrávky reči, zvukov a hudby), podobu obrazovú (fotografie, filmy, rozmanité obrázky a kresby), alebo podobu trojrozmernú (modely, makety, sochy). → Podľa nášho názoru trojrozmerné (objektové) dokumenty (fajky, sošky, stoličky, nákupné vozíky) patria skôr medzi produkty, ktoré bezdomovci vlastnia alebo ich vytvorili, a tými sa zaoberá obsahová analýza produktov.

Rozhovory sme zaznamenávali do diktafónu, alebo sme ich zapisovali do poznámkového zošita. Každý záznam bol podmienený súhlasom participanta. V niekoľkých prípadoch sme naše textové záznamy nechali autorizovať.

Fotografie sme zaznamenávali do mobilného telefónu alebo fotoaparátu. Pri zbere obrazových dokumentov sme sa občas dostali do kontroverzie s bezdomovcami. Niektorí z nich žiadali aby sme snímky vymazali, iní žiadali od nás finančnú kompenzáciu a v dvoch-troch prípadoch sa nám vyhrážali fyzickou konfrontáciou.

„Tebe už dávno nikto nerozbil hlavu tehlou, kamarát.“ [Terénna poznámka, január 2018, projekt DOMEČ].
„Aby si nedostal po papuli.“ [Terénna

poznámka, 08. 02. 2018, výdaj stravy, obuvi a ošatenia pod mostom Lafranconi].

Výskumné pole. Delíme ho na dve časti – výskum dokumentov prostredníctvom knižníc a internetu a výskum v teréne (výskum v zariadeniach).

a. **Výskum dokumentov prostredníctvom knižníc a internetu.**

Pri výskume dokumentov (textových, fonetických, obrazových a virtuálnych) sme sa zamerali hlavne na odbornú literatúru a na výstupy organizácií a inštitúcií zaoberajúcich sa problematikou bezdomovectva (sem patrí napríklad Európska federácia národných organizácií pracujúcich s bezdomovcami – FEANTSA, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Magistrát hl. mesta Slovenskej republiky Bratislavy, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave).

b. **Výskum v zariadeniach.** Pretože prax bez teórie je slepá a teória bez praxe je iba intelektuálna hra obrátili sme sa so žiadosťou o realizáciu výskumu postupne na tri bratislavské nízkoprahové denné centrá, v ktorých sme pôsobili na

báze dobrovoľníctva. Všetky tri zariadenia nám vyšli v ústrety, vytvorili nám pre výskumnú činnosť dostatočné podmienky a vo výskume nás podporili.

Išlo o tieto zariadenia:

1. Nízkoprahové denné a integračné centrum DOMEČ. V čase nášho výskumu išlo o jeden z troch projektov občianskeho združenia VAGUS (spolu s projektom Streetwork – terénna sociálna práca s ľuďmi bez domova a projektom Kaviareň Dobré & Dobré).
2. Ošetrovňa sv. Alžbety – nízkoprahové denné centrum DEPAUL Slovensko. Spoločný projekt Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave a neziskovej organizácie DEPAUL Slovensko.
3. Domov sv. Jána z Boha – Milosrdní bratia. Projekt nízkoprahové denné a integračné centrum a centrum osobnej hygieny. Výskum v tomto zariadení pokračuje bez prerušenia dodnes.

Do výskumu v zariadeniach boli zahrnutí klienti, sociálni pracovníci a ďalšie kompetentné osoby (napríklad lekári, študenti medicíny a sociálnej práce

a pod.), s ktorými sme sa v nízkoprahových denných centrách stretávali.

Záver

Na počiatku nášho výskumu sme za bezdomovcov považovali všetkých klientov nízkoprahových denných centier, s ktorými sme sa tam stretli. Podobne sme za bezdomovca považovali každého človeka, ktorý na ulici žobré, vyberá z popolnic alebo sa potuluje mestom zanedbaný, špinavý a páchnuci. Chápali sme ich ako jeden nedeliteľný celok.

To nezodpovedá skutočnosti. Majoritná laická spoločnosť medzi bezdomovcov často zaraďuje ľudí v núdzi (dôchodcov, ľudí zdravotne handicapovaných, osoby žijúce svojráznym spôsobom života). Mnohí z nich vlastné bývanie majú – chýba im však spoločenský kontakt, sociálne väzby, možnosť pohovárať sa, najesť sa pri jednom stole. Ďalší sú dočasne na úteku pred rodinou, pred zodpovednosťou, niektorí pred spravodlivosťou (drobní zlodejníci, podfukári, podvodníci, neplatiči výživného a pod.). Zabudnúť nemôžeme ani na profesionálnych žobrákov alebo priekupníkov, ktorí sú súčasťou širšej bratislavskej galérie. Typológie zdanlivých (falošných) bezdomovcov sú bohaté.

My skúmame reálne bezdomovectvo → také bezdomovectvo, aké slovenská legislatíva nepozná. Snažíme sa klasifikovať určitú časť populácie, ktorá plnohodnotne skončila na ulici. Pomáhame si pri tom definíciami a typológiami bezdomovectva z rôznych hľadísk. Dokonca i zákonmi si pomáhame.

V znení zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách môžeme bezdomovcov zaradiť do kolónky fyzické osoby v nepriaznivej sociálnej situácii, ktorým vybrané zariadenia poskytujú sociálne služby krízovej intervencie. Platí zároveň, že všetky fyzické osoby v nepriaznivej sociálnej situácii nie sú bezdomovci.

A sme znova na začiatku – kto sú bezdomovci?

Čo je bezdomovectvo?

Sociálno-patologický jav alebo sociálno-ekonomický problém, z ktorého niet úniku?

Realizujeme kvalitatívny výskum, súčasťou ktorého je kazuistika vybraných klientov nízkoprahových denných centier, v ktorých sme pôsobili alebo pôsobíme na báze dobrovoľníctva. Termín vybraný klient znamená, že každý z nich musí spĺňať nami stanovené kritériá → ide o jedinca kvalifikovanú (má úplné učňovské, stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie; v minulosti bol

dlhodobo zamestnaný a žil/žila vo vlastnom byte alebo dome).

Tu môžeme spomenúť viacerých participantov:

Vyučeného záhradníka Ladislava pripravila o byt neter. Teraz prespáva v nocľahárňach a sporadicky žobre na bratislavskej Obchodnej ulici.

Bývalý vojak z povolania (rotmajster, výzbrojná služba), neskôr kurič – strojník v rôznych bratislavských podnikoch, opantala hráčska vášeň, peniaze si požičiaval od kamarátov a tí ho na oplátku pripravili o jednoizbový byt.

Dopravný inžinier Ján, bývalý dispečer na železničnej stanici, nadmerne holdoval alkoholu, až ho začali prenasledovať vidiny. Teraz je na úteku pred manželkou a márne sa pokúša zbaviť démona alkoholu.

Strojnú inžinierku Vieru vypovedala z bytu nevlastná dcéra. Teraz býva v útulku pre bezdomovcov a pozoruje okolie. Viera nás upozornila na kategóriu profesionálni bezdomovci.

Armin nám nepriznal žiadne vzdelanie. Pre bezdomovectvo sa rozhodol sám. Kedysi dávno čítal román Na ceste (autor Jack Kerouac) a okamžite mu bolo jasné, ako sa veci majú. Svoje bezdomovectvo vyznáva ako životný štýl.

Medzi nimi nachádzame zjavných, dlhodobých bezdomovcov, ktorí sa snažia

prežiť, ako najlepšie dokážu. Oni sú chrbtovou kosťou našej dizertačnej práce.

Výsledky výskumu, ktorý priebežne realizujeme, budeme prezentovať nielen v dizertačnej práci, ale i v nadväzujúcom príspevku, určenom pre Sociálno-zdravotnícke spektrum.

Zoznam bibliografických odkazov:

European Federation of National Organisations Working with the Homeless. 2017. Typology on Homelessness and Housing Exclusion – ETHOS. [online]. Brusel : FEANTSA, 2017. update 11. september 2017. [citované 24. apríl 2018]. Dostupné na internete: <http://www.feantsa.org/en/toolkit/2017/09/11/updates-ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>.

GIRTLER, Roland. 2001. Okrajové sociální kultury. 2. nezmenené vydanie. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 218 s. ISBN 80-210-2728-2.

HABURAJOVÁ – ILAVSKÁ, Lenka. 2015. Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby : teoretická analýza v aplikácii na využitie teórie pre študentov pomáhajúcich profesií. Vydanie prvé. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015. ISBN 978-80-5580-854-3.

MATOUŠEK, Oldřich. 2008. Slovník sociální práce. Druhé prepracované vydanie. Praha : Portál, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MAREK, Jakub – STRNAD, Aleš – HOTOVCOVÁ, Lucie 2012. Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb. 1. vydanie. Praha : Portál, 2012. 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

OLÁH, Michal. 2016. Psychosociálna intervencia pre ľudí bez domova v resocializačnej komunite Antona Srholca v Bratislave. In: Sociálno-zdravotnícke spektrum [online]. 2016. [cit. 2018-04-20]. s. 1 – 15. Dostupné na internete: <http://www.szspektrum.eu/aktualne-vydanie/vedecko-odborne-clanky?offset=20>.

OLÁH, Michal ed. 2016. Sociálna práca v praxi : Najčastejšie problémy praktickej sociálnej práce. Vydanie prvé. Bratislava : Iris, 2016. 398 s. ISBN 978-80-89726-58-5.

PAVELKOVÁ, Jaroslava. 2014. Spoločensko-ekonomický znevýhodnění jedinci : Bezdomovci a žebráci. Vydanie prvé. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2014. 186 s. ISBN 978-80-8105-572-0.

PĚNKAVA, Pavel. 2002. Sociální práce s osobami bez přístřeší. In: ETHUM : Bulletin pro sociální pomoc, prevenci a intervenci. Praha : Sdružení pro sociální pedagogiku a sociální prevenci..2002, č. 35,s. 50 – 63.

Kontakt na autora:

Mgr. Imrich Bariak

externý doktorand

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

e-mail: imbaria3@gmail.com